

Heike Flemming

UGRÓDESZKA A PIACI RÉSBEN

Szóval hogy Magyarország irodalmi nagyhatalom, csak hát nemde a nyelv börtöne... Wie ungerecht, wie ungerecht, sagt die zersägte Dame. (Régebbi német sanzon, minő igaztalanság, minő igaztalanság, mondja a kettéfűrészelt hölgy.)

Kettéfűrészelt hölgyeim és uraim – Kelet, Nyugat, férfi, nő, test és lélek, minő igaztalanság, minő igaztalanság –, történhetett volna úgy is, hogy napokon át magyar kurzusokat tartanánk.

Őnöknek legkésőbb péntekig fejből kéne tudniuk az összes Árpád-házi királyokat, született, meghalt, uralkodott ettől eddig, a fontosabb vesztes csatákat, wie ungerecht, wie ungerecht, természetesen betéve kéne tudniok irodalmunk klasszikusait, nem ám örökké, hogy Dalos–Konrád–Szabó Magda – a sápadtarcúakra vonatkozó ősi magyar tréfát most nem mondom el, de közel vagyok hozzá –, pardon, hanem Pázmány Péter, Csokonai Vitéz Mihály, itt már a helyes kiejtésért is pluszpont járna. Azt pedig, hogy Weöres–Pilinszky–Ottlik–Mészöly–Mándy–Nemes Nagy–Szentkuthy, azt úgy kéne fűjniük, mint azt, hogy Rahn–Morlock–O. Walter–F. Walter–Schäfer. (A részleteket hagyjuk.)

Szombaton vizsgáznának, volna kis népi-urbánus keresztkérdés, hogy el ne bízzák magukat (meg mi se!), aztán jöhetne a neheze: az olvasás. Előbb természetesen a könyv-vevés, blokkot áfával megőrizni az esetleges későbbi ellenőrzés végett.

Volna végre rend a világban, centrum és periféria viszonya dialektikusan pulzálna, a kis német lurkók Weöres Sándor-verseket mormolásznának elalvás előtt – őszi éjjel izzik a galagonya, izzik a galagonya ruhája –, s ettől persze megváltozna az életük. Őszintén szólva ez az egész elképzelés nem is áll tőlem olyan távol. Reggelente magamhoz kéretném a német népet, kikérdezném az előző nap fölodott memoritert, aztán Ady Endréről cserélnék eszmét. Én is megtudnék új dolgokat, a nép is.

Ach! Es geschehen keine Wunder mehr! (Schiller, ah, nem történekek már csodák!)

(Esterházy Péter, Megnyitóbeszéd a Frankfurti Könyvvásáron, 1999. október 12-én.¹)

Ha meg akarjuk érteni a magyar irodalomnak az elmúlt tíz-tizenöt évet jellemző német recepcióját, vissza kell tekintenünk egy kicsivel korábbra. Anélkül, hogy az NSZK- és NDK-beli különböző fogadtatásaira most részletesen kitérnénk, megállapíthatjuk, hogy Magyaror-

1 ESTERHÁZY Péter, *Mindenről = Uő., A szabadság nehéz mámore*, Magvető, Budapest, 2003, 158–159.

szág irodalma német nyelvterületen mindig is érdeklődés tárgya volt. Az irodalom fokozatos nyitása Magyarországon a hetvenes évek végétől így Németországban is érezte hatását. Mészöly Miklós és Konrád György könyvei a hatvanas és a hetvenes években jelentek meg, Nádas Péter *Egy családregény vége* című műve 1979-ben, a Deutsche Akademische Austauschdienst (DAAD [Német Akadémiai Csereszolgálat], „a nem hivatalos magyar kultúra legfontosabb képviselője külföldön” – Dalos György) Berlieni Művészprogramja keretében pedig magyar írókat is meghívott Berlinbe. Mészöly Miklós (1974), Konrád György (1977), Esterházy Péter (1980), Nádas Péter (1981), Eörsi István (1983), Dalos György (1984), Petri György (1986), Krasznahorkai László (1987), Földényi F. László (1988), Oravecz Imre (1989), Kertész Imre (1993), Kukorelly Endre (1995), Garaczi László (1996) stb. mind egy-egy évet töltöttek a városban, a felolvasásokon megismerhette őket a közönség, és első könyveik is megjelenhettek németül, például Krasznahorkai László *Kegyelmi viszonyok* [*Gnadenverhältnisse*] című kötete az LCB-Editionen sorozatában (Hans Skirecki és Juliane Brandt fordításában) vagy Petri György első verseskötete *Zur Hoffnung verkommen* címmel 1986-ban a nagy múltú Edition Suhrkampnál (Hans-Henning Paetzke fordításában).

A rendszerváltás természetesen a magyar irodalom recepciója szempontjából is cezúrát jelöl, ami egyben esélyt is jelentett. A kiadói világ szerkezete újrastrukturálódott, számos olyan kelet-európai kiadót, amelyben „egy adott ország irodalmára specializálódott és azt szisztematikusan válogató lektorok dolgoztak, amelyben a legszokatlanabb kelet-európai nyelveket [...] olvasták”,² bezártak, vagy helyzetük a megújult feltételek mellett ellehetetlenült. Ellenben újabb kiadók alapítására is sor került. A hamburgi illetőségű Rowohlt Kiadó a Rowohlt Berlinnel létrehozta egyfajta leányvállalatát, amelynek rendeltetése szerint Berlinben, „Kelet és Nyugat metszéspontjában” a rendszerváltást publicisztikai szempontból is figyelemmel kellett kísérnie. „Tevékenységét kulcsfontosságú meglepetéssel kezdte: Kertész Imre és Nádas Péter, akiket addig az állami szerzői jogvédő egyesület, az Artisjus képviselt, teljes egészében átszereződtek a Rowohlt Berlinhez”,³ Nádas Péter *Emlékiratok könyve* hozta meg 1991-ben, 25 000 eladott példánnyal a kiadó számára az első nagy sikert.

2 Katharina RAABE, *Der erlebte Raum. Literatur im östlichen Mitteleuropa seit 1989*, Osteuropa 59. (2009/2–3.), 209.

3 *Uo.*, 206–207.

A magyar irodalom recepciójában bekövetkezett változást talán Kertész Imre *Sorstalanság* című regényén keresztül szemléltethetjük a leginkább. Még nem sokkal a rendszerváltozás előtt, 1988-ban az NDK Kulturális Minisztériuma engedélyezte a könyv nyomtatását. A regény 1990-ben, a rendszerváltást követő átalakítások során Jörg Buschmann fordításában *Mensch ohne Schicksal* címmel jelent meg a Rütten & Loening Kiadónál, akkor azonban némiképp visszhang nélkül maradt. Miután az új Rowohlt Berlin Kertész összes művére biztosította magának a jogokat, a *Sorstalanság* jogai azonban csak 1995-ben váltak ismét szabaddá, a kiadó először, 1992-ben a *Kaddis a meg nem született gyermekért* (*Kaddisch für ein nichtgeborenes Kind*), majd 1993-ban a *Gályanapló* (*Galeerentagebuch*) című műveit adta ki. Katharina Raabe szerint, aki 1993-tól dolgozott a Rowohlt Berlinnél, e könyvek fogadtatása még „nagyon visszafogott” volt, az áttörést csak a *Sorstalanság* „hozta meg nem sokkal az Auschwitz-émlékév vége után, 1995-ben [...], Christina Viragh újrafordításában. E könyv meghatározó újszerűsége egy korábbi időpontban talán egyáltalán nem is lett volna olyan szembeötlő, mint egy olyan év után, amikor azt az olvasók ahelyett, hogy az új bizonyítékok, emlékek, tanulmányok tömegétől kimerülten félretették volna, megnövekedett kíváncsisággal és érzékenységgel olvasták. A saját múlt feldolgozása, megértése ismétlődött itt meg, amennyiben a 20. század azon katasztrófái váltak az elbeszélés tárgyává és ezáltal a képzelet és az empátia számára is elérhetővé, amelyek Kelet-Európában, a német kollektív bűnösség következtében megtörténtek. Ez az irodalom újból megrázta Európa egészének lelkiismeretét. [...] Kertész és Tišma felfedezése, de idesorolhatjuk Hanna Krallt is, összhangban állt a múltfeldolgozás egy új szakaszával, mely az újraegyesült Németországban kezdetét vette. 1996 augusztusában, néhány hónappal a *Sorstalanság* megjelenése után jelent meg Daniel Jonah Goldhagen *Hitler buzgó hóhérai* című történelmi tanulmánykötete [...]. 1995-ben megnyílt a Wehrmacht Kelet-Európában elkövetett bűntetteit tematizáló kiállítás, amelyek évekig élénk viták tárgyát képezték. Érezni lehetett a múlt nagy megrázkódtatásainak utórezgéseit, és a »Kelet«, amely a kommunizmus véget értével éppen kezdett veszíteni komorságából, tömegsírként, a németek kollektív bűnössége által beszennyezett, sivar pusztaságként tűnt fel.”²⁴

Raabe szerint éppen ez az, amit a német olvasók a kelet-európai, illetve a magyar irodalomtól akkoriban elvártak vagy talán máig el is várnak: azt, hogy, Eduard Goldstücker szavaival, a jelen történelmi regényének Közép-Európa keleti részéről kell érkeznie, mert az emberek ott radikálisabb és kiáltalanabb módon néztek szembe történelmükkel, mint itt. Talán ezzel magyarázható Nádas Péter *Emlékiratok könyve* ([*Buch der Erinnerung*], Rowohlt, Berlin, 1991, fordította Hildegard Grosche), Krasznahorkai László *Sátántangó* ([*Satanstango*], Rowohlt, 1990, fordította Hans Skirecki), Esterházy Péter *Harmonia Caelestis* (Berlin Kiadó, 2001, fordította Terézia Mora), Dragomán György *A fehér király* ([*Der weiße König*], Suhrkamp, 2008, fordította Kornitzer László) vagy Borbély Szilárd *Nincstelenség* ([*Die Mittellosen*], Suhrkamp, 2014, fordította Heike Flemming és Kornitzer László) című regényeinek nagy sikere is.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a német olvasók magyar irodalom iránti növekvő érdeklődésének nem minden magyar szerző örült, és erre most csak két példát hoznék. Amikor a tutzingi Evangélikus Akadémia 1993-ban a *Közép-Európai Dialógusok* című konferenciájára meghívta Dalos Györgyöt, Zsuzsanna Gahsét, Kertész Imrét és Ungváry Rudolfot, többek között a berlini Magyar Intézet akkori igazgatója, Kurucz Gyula is felrótta neki, hogy csak a „Konrad-bandát” (sic!) vette figyelembe, de maga az összejövetel is botránnyosan zajlott.⁵ Amikor pedig Magyarország a Frankfurti Könyvvásár díszvendége volt, 1999-ben Csurka István publikált egy olyan hajmeresztő kijelentésektől hemzseggő cikket *A frankfurti zsarnokság* [*Die Frankfurter Tyrannei*] címmel, hogy a részvétel egyet jelent „Magyarország kozmopolita kiárusításával”, nem más, mint „a magyar önfeladás és a magyar agónia része”, a részt vevő szerzőket pedig „nemzetközi írókként” és „sikeres liberál-homoszexuális-hermafrodita-kozmosopolita írókként” aposztrofálta.⁶

Magyarország sikerét, amely az egykori keleti blokk országai közül 1989 óta elsőként szerepelt a Frankfurti Könyvvásár díszvendégeként, természetesen nem tudta megakadályozni. A német olvasók amúgy is felerősödött érdeklődése a magyar irodalom iránt újabb talajra lelt, és a figyelem, amely a magyar irodalom felé fordult, olyan lendületet

5 Vö. KERTÉSZ Imre, *Haldimann-levelek*, Magvető, Budapest, 2010.

6 CSURKA István, *A frankfurti zsarnokság*, Havi Magyar Fórum VII. (1999/8.), 3–13.; vö. ehhez ULRIKE BAUREITHEL, *Namenslisten*, Der Freitag 1999. szeptember 15. vagy EÖRSI István, *Die Rückkehr der Atavismen*, Die Zeit 1999. október 14.

vett, hogy annak az 1999-es könyvvásárt követő tíz, tizenöt év recepcióját is meg kellett határozni. Azok a kiadók, amelyek korábban nem foglalkoztak magyar irodalommal, szintén felvettek magyar szerzőket is a programjukba. Az olyan, már ismert írók, mint Konrád György (aki 1997 és 2003 között ráadásul az egyik legfontosabb német kulturális intézmény, a Berlieni Művészeti Akadémia [Akademie der Künste] elnöke volt), Kertész Imre (akinek a *Sorstalanság* című regénye időközben az iskolák tanrendjébe is bekerült), Nádas Péter és Esterházy Péter mellett más szerzők is színre léptek, például Závada Pál, Parti Nagy Lajos, Rakovszky Zsuzsa vagy Sándor Iván. Emellett az írók fiatalabb generációja is meghallgatásra talált, többek között Bartis Attila, Grecsó Krisztián, Dragomán György, Márton László, Darvasi László, Bán Zsófia, Tóth Krisztina vagy Borbély Szilárd.

A kortárs írók sikerének következtében a háború utáni irodalom klasszikusait és íróit is (újra)felfedezték. Itt elsősorban Márai Sándor hatalmas sikerét kell megemlítenünk, akinek az életművét 2000 óta a Piper Kiadó gondozza, miután Márai könyveit már saját korában is lefordították, illetve azok később kisebb kiadóknál is megjelentek. Kosztolányi Dezső regényei különböző kiadóknál láttak napvilágot, *Esti Kornél* című novellaciklusa, amely 2004-ben és 2006-ban két kötetben, Christina Viragh fordításában jelent meg, nagy feltűnést keltett. Szerb Antal regényeit 2009-től a Deutscher Taschenbuch Verlag újrafordította (miután a hatvanas és a hetvenes években elszórva jelentek meg Keleten és Nyugaton). Meg kell említenünk továbbá Szép Ernőt (*Emberszag [Zerbrochene Welt]*, 2014, Deutscher Taschenbuch, fordította Zeltner Ernő), Gelléri Andor Endrét (*A nagymosoda [Die Großwäscherei]* 2015, *Stromern*, 2018, Guggolz, fordította Tankó Tímea; Gelléri egyes művei is megjelentek 1989 előtt Nyugaton és Keleten is), Illyés Gyulát, (*A puszta népe [Die Puszta]*, 1999, Suhrkamp, fordította Podmaniczky Tibor; előtte már 1947-ben és 1985-ben is), Ottlik Gézát (*Iskola a határon [Die Schule an der Grenze]*, 2009, Eichborn, fordította Charlotte Újlaki; a rendszerváltás előtt szintén Keleten és Nyugaton is), Örkény Istvánt (*Egyperces novellák [Minutennovellen]*, 2002, fordította Terézia Mora; *Lágerek népe [Das Lagervolk]*, 2010, Suhrkamp, fordította Kornitzer László) vagy Rubin Szilárdot is (*Csirkejáték [Kurze Geschichte von der ewigen Liebe]*, 2009; *Római egyes [Eine beinahe alltägliche Geschichte]*, 2010, mindkettő Ikker Andrea fordításában; *Mulatság a farkasveremben [Die Wolfsgrube]*, 2013, *Aprószentek [Der Eisengel]*, 2014, Rowohlt Berlin, mindkettő Tankó Tímea fordításában).

Tudni kell, hogy a német könyvpiac a magyar szerzők számára gyakran egyfajta ugródeszka szerepét töltötte be. Ez egyrészt azt jelenti, hogy más országok kiadói a magyar könyvek német fordításainak sikere szerint tájékozódtak, másrészt pedig azt, hogy egy szerző könyvének nemzetközi jogait, amennyiben a szerzők nem nemzetközi ügynökségek képviselőjét vették igénybe, nem magyar, hanem német kiadók képviselték és értékesítették. Gyakran a szerkesztők azok, akik egy kiadó kelet-európai vagy magyar programját alakítják. Itt most például Ingrid Krügeret szeretném megemlíteni, aki a rendszerváltás előtt a Luchterhand Kiadónál az NDK és a Szovjetunió irodalmáért felelt, a rendszerváltás után pedig először a Rowohlt Berlinnél, később pedig szabadúszó szerkesztőként magyar szerzők, mindenekelőtt Kertész Imre és Nádas Péter könyveit gondozta. Delf Schmidt, hosszú évekig a Rowohlt német, francia és olasz szerzőinek lektora szintén odaadón foglalkozott Esterházy Péter és Nádas Péter könyveivel. Nem utolsósorban ki kell emelnem Katharina Raabe nevét is, aki 1993-tól 2000-ig a Rowohlt Berlin szerkesztője volt, azóta pedig a Suhrkamp kelet-európai programjának felelőse, és (más kelet-európai országok irodalma mellett) a magyar irodalomban is rendkívüli jártassággal bír. A német olvasók újabb és újabb magyar szerzők felfedezését köszönhetik neki. Ausztriában ugyanakkor 2011 óta a Paul és Zsóka Lendvay által alapított Nischen Kiadó az, amely tevékenységét kizárólag a magyar irodalom kiadásának szenteli. Itt jelentek és jelennek meg például Spiró György, Barnás Ferenc, Parti Nagy Lajos, Tóth Krisztina, Péterfy Gergely vagy Kiss Tibor Noé művei.

A magyarul többnyire nem tudó lektorok munkáját segítik természetesen a fordítók is, akikről szintén nem szabad megfeledkeznünk. Egy viszonylag kis közösség az – összesen bő egy tucat fordító –, amelyre a magyar irodalom német nyelven történő közvetítésének feladata hárul. E közvetítők javarészt kivándorolt magyarok vagy az ő gyermekeik, mint például Terézia Mora, Christina Viragh, Tankó Tímea, Relle Ágnes, Kalász Orsolya, Doma Ákos, Buda György vagy Zádor Éva, de olyanok is, akik a magyart idegen nyelvként tanulták, így például Wilhelm Droste, Christina Kunze, Clemens Prinz vagy Heinrich Eisterer. Nem ritkán maguk a fordítók is sikeres, német nyelven írt könyvek szerzői. Terézia Mora például idén elnyerte a Büchner-díjat, amely a legjelentősebb irodalmi elismerés német nyelvterületen, de Christina Viragh, Doma Ákos és Zsuzsanna Gahse neve sem ismeretlen e tekintetben.

A magyar fordítók lehetőségei viszonylag jók, noha természetesen lehetnének jobbak is. A magyar kis nyelvnek, egyfajta piaci résznek számít, aminek megvannak az előnyei, de a hátrányai is. A megrendelések átláthatók, a nagy nyelvekkel (főként az angollal) összehasonlítva azonban kevés magyar fordítás készül. Mindenesetre a fordítók sincsenek olyan sokan, így a megbízások nagyjából igazságosan meg tudnak oszlanı közöttük, emellett pedig honoráriumuk is magasabb például a nagy nyelvekből fordított zsánerirodalomért járónál, noha az a megélhetéshez szükséges költségekhez képest még így is kifejezetten alacsony. A magyar irodalom fordításából ezért feltehetően egy fordító sem tud megélni, még úgy sem, hogy a fordítók anyagi és intézményi támogatására kiépített, szilárd hálózat is működik, amely a szakszervezetektől és a különböző egyesületektől kezdve az ingyenes továbbképzési lehetőségeken át számos támogatási programot, ösztöndíjat és fordítói hálózat is magában foglal.

A költészet ugyan általában, a magyar költészet azonban ezen belül is kimondottan egy olyan műfaj, amely német nyelvterületen rendkívül nehéz helyzetben van, és amelyet nagy kiadók szinte soha nem adnak közre. Így a kisebb kiadókra, intézményekre vagy internetprojektekre hárul az a feladat, hogy felkutassák ezt a kincset, noha ezek figyelme is inkább a kortárs költészetre irányul. A stuttgarti Akademie Schloss Solitude „kelet-európai csereprogramjának” [Osteuropäisches Netzwerk] keretében újra és újra magyar költők számára is lehetővé teszi a németországi tartózkodást, valamint egy válogatott műveiből készült fordításkötet megjelenését is biztosítja. Ennek köszönhetően jelentek meg Térey János (*KaltWasserKult* 2007-ben Kalász Orsolya, Gerhard Falkner és Monika Rinck fordításában), G. István László (*Sandfuge* 2009-ben Kalász Orsolya és Monika Rinck fordításában), Krusovszky Dénes (*Wie schön das Kaputtgehen ist* 2011-ben Orbán István fordításában), Gerevich András (*Teiresziász vallomásai [Teiresias' Geständnisse]* 2013-ban Kalász Orsolya, Monika Rinck és Tankó Tímea fordításában), Tóth Kinga (*Allmaschine* 2014-ben Kalász Orsolya és Monika Rinck fordításában), Nemes Z. Mária (*Puskin mellei [Puschkins Brüste]* 2016-ban Kalász Orsolya, Monika Rinck és Matthias Kniep fordításában) vagy Szócs Petra versei (*Das dänische Puder* 2017-ben Kalász Orsolya fordításában). E helyütt meg kell említeni a lyrikline.org elnevezésű projektet is, amely eredeti nyelven és hangon (!) mutat be költőket a világ minden részéről, valamint a versek fordítását is közli. A magyar szerzők közül megtalálható például Balla Zsófia, Borbély

Szilárd, Ferencz Győző, Győrffy Ákos, Háy János, Kemény István, Parti Nagy Lajos, Szabó T. Anna, Szálinger Balázs, Tolnai Ottó, Tóth Krisztina, Várady Szabolcs vagy Závada Péter.⁷ A korábbi korszakok költészete ellenben manapság már szinte egyáltalán nem kerül kiadásra, eltekintve néhány kivételtől (például József Attila *Szeretném, ha vadalmafa lennék* [Ein wilder Apfelbaum will ich werden] című kötete 2006-ban az S. Fischer Kiadónál Daniel Muth fordításában vagy Ady Endre *Add nekem a szemeidet* [Gib mir deine Augen] 2011-ben az Arconál Wilhelm Droste fordításában), az olvasónak könyvtárakban vagy antikváriumokban kell beszereznie a korábbi publikációkat, amelyek egyáltalán léteznek.

Szintén kisebb kiadók vállalkozásának köszönhetően jelennek meg szabályos időközönként magyar irodalmi antológiák is. Nemrég a *die horen* című folyóirat *Ungarische Ungereimtheiten (Magyar rimtelenségek)* című kiadványa (Wallstein, 2016, szerkesztette Relle Ágnes) adott ízelítőt fiatal magyar szerzők műveiből, miután a folyóirat már 1999-ben is a magyar irodalomnak szentelt egy számot (*Bestiarium Hungariae* címmel, amelyet szintén Relle Ágnes szerkesztett). Julia Schiff a müncheni Lyrik Kabinett alapítványánál 2018-ban *Streiflichter / Fénycsóvák* címmel adott ki egy kétnyelvű magyar költészeti antológiát. Valamint Kalász Orsolya éppen most tervezi egy magyar irodalmi antológia megjelentetését a KLAJKI Kiadónál *Hypnose des Jahrhunderts [Az évszázad hipnózis]* címmel.

A magyar szerzők jelenléte német nyelvterületen azonban nem pusztán publikációkra korlátozódik, hanem azt a gyakran különböző rendezvényekkel összekapcsolódó ösztöndíjak is elősegítik. A már említett Akademie Schloss Solitude, valamint a DAAD Berlieni Művészprogramja ma is létezik. A teljesség igénye nélkül említést kell még tennünk a berlini Literarisches Colloquiumról, amely a Külügyminisztérium segítségével időről időre magyar szerzőket (és fordítókat) is meghív Berlinbe, ahogyan a szintén berlini Akademie der Künste is „Junge Akademie” elnevezésű ösztöndíjprogramja keretében. A Landis & Gyr alapítványánál szintén van lehetőség magyar szerzők számára is egy hat hónapos ott-tartózkodásra a svájci Zug városában.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a német nyilvánosság magyar irodalom iránti érdeklődése – noha a piacot, amint számos más európai országban, az angol nyelvű irodalom uralja – tartós volt, és a mai

7 <https://www.lyrikline.org/de/autoren?nav=1&clang%5B%5D=hu>.

napig az maradt. Ez a figyelem az 1989-ben bekövetkezett rendszerváltás után, Magyarországnak az 1999-es Frankfurti Könyvvásáron való vendégszereplését követően, valamint 2002-ben, amikor Kertész Imre elnyerte a Nobel-díjat, újabb lendületet kapott. Kertész Imre mellett Esterházy Péter és Nádas Péter is viszonylagos népszerűsége tette szert. 2004-ben Esterházy Péternek ítéltek a német könyvszakma békedíját. Kertész Imre és Esterházy Péter halála 2016-ban azonban nemcsak emiatt hagyott hátra maga után űrt (noha egész életükben védekeztek az ellen, hogy egyfajta reprezentatív szerepet tulajdonítsanak nekik), hanem mert mindketten támogatták és elősegítették más (fiatal) magyar szerzőknek a német könyvpiacra való megjelenését. Számítalan utószót is írtak magyar szerzők könyveikhez.

Nyitott kérdés, hogy Magyarország aktuális politikai helyzetét is figyelembe véve a jövőben miként fejlődik tovább a magyar irodalom recepciója. Itt elsősorban nem az országimázsra gondolok, hanem mindenekelőtt annak a kulturális külpolitikára kifejtett hatásaira. A Balassi Intézet és a Petőfi Irodalmi Múzeumban működő Magyar Könyv- és Fordítástámogatási Iroda elindított néhány olyan programot, amelynek célja a magyar irodalom külföldön való népszerűsítése, ilyen például a fordítástámogatás külföldi kiadók részére, a külföldi lektorok számára létrehozott program, a fordítók támogatása mintafordítások elkészítéséhez stb. Feltétlenül meg kell említenünk a Rácz Péter vezette balatonfüredi Magyar Fordítóházat is, amely a magyar irodalom fordítói számára hirdet rezidenciaprogramot. Az ehhez hasonló programoknak és intézményeknek a magyar irodalom külföldi közvetítésében betöltött szerepét nem lehet eléggé hangsúlyozni. Csak kívánni tudom, hogy sikerüljön az irodalom támogatásának ezen intézményes és anyagi kereteit kiépíteni és biztosítani.⁸

Csécsei Dorottya fordítása

8 További felhasznált irodalom: Rüdiger WISCHENBART, *Diversity Report 2008. An overview and analysis of translation statistics across Europe: Facts, trends, patterns*, http://www.wischenbart.com/upload/Diversity%20Report_2008_final.pdf; Christine SCHLOSSER, *Zwei Jahrzehnte ungarischer Literatur in deutscher Übersetzung (1988–2008). Eine Bibliografie*, Hungarian Book Foundation, Budapest, 2008.; Christine SCHLOSSER, *Zwei Jahrzehnte ungarischer Literatur in deutscher Übersetzung (1988–2008). Eine kommentierte Bibliografie*, Hungarian Book Foundation, Budapest, 2009.